

"אין לנו מכרות זהב"

טקס הענקת תואר דוקטור לשם כבוד באוניברסיטת חיפה, 5 ביוני 1994

יושב ראש חבר הנאמנים, סר אנתוני ג'ייקובס, נשיא האוניברסיטה, פרופסור יהודה חיות, הרקטור, פרופסור עליזה שנהר, חברי, מקבלי התואר דוקטור לשם-כבוד, סגל האוניברסיטה של חיפה, סטודנטים, גבירותי ורבותי,

אני מבקש לומר לכם תודה, בשם חברי שזכו בכבוד הגדול ובשמי. אני מאמין שאין אתם חולקים לנו רק כבוד אישי, אלא למה שחבריי ואנוכי מייצגים, תודה לכם מעומק הלב.

גבירותי ורבותי, בשעה זו של ערב, החמישה ביוני 1994, אני נזכר באותן שעות ערב של החמישה ביוני 1967. בדיוק לפני עשרים-ושבע שנים. על אותו ערב, לפני עשרים-ושבע שנים, אפשר לומר: היינו כחולמים. בתוך שעות אחדות, משעות הבוקר של אותו יום, הסרנו את אימת המוות והכילין ממדינת ישראל. הכינו מכה ניצחת את חילות האוויר הערביים, וכוחות צה"ל פרצו אל תוך סיני וכעבור יום-יומיים שחררו את ירושלים, בדרך אל מה שהוגדר כניצחון הצבאי הגדול ביותר בהיסטוריה שלנו. עשרים-ושבע שנים חלפו מאז, ובעצם ימים אלה אנו מנסים להפוך דף ולכתוב דף חדש בספר ההיסטוריה שלנו: ממלחמה - לשלום, משליטה על עם זר - לחיים חדשים בתוכנו, מהקצאת משאבים לטנקים ומטוסים - להשקעות ברווחת האדם, ובראש ובראשונה החינוך. וכבר אתחיל ואומר, בגאווה, שאין בכוונתי להסתיר אותה, כי המצב החדש, הלובש צורה לנגד עינינו, מאפשר לנו להיות ממשלה ראשונה בישראל שרואה את החינוך כהשקעה, לא כהוצאה.

גבירותי ורבותי, המאבק לשלום בימים אלה, כינון הממשל העצמי של הפלסטינים, המשא-ומתן עם ארצות-ערב, מחייב אותנו למהפכה - מהפכה בדרך המחשבה, מהפכה במעשים. עולמנו חייב להשתנות. מה היה לנו עד עכשיו? באיזה עולם חיינו? עד כה חי העולם היהודי, משך שנות אלפיים, וחיה מדינת ישראל, משך ארבעים-ושש שנותיה, כאשר לנגד עינינו מטרה אחת: הישרדות. עברנו ימי גלות, פרעות דמים ומלחמות, כדי לשרוד ולהישאר בחיים. מה למדנו, מה אנחנו זוכרים משירי ביאליק, מסיפורי שלום עליכם? לבד מתיאורי החיים

היהודיים גם מושגים ומילים כמו "גלות", "פרעות", "פוגרומים", "גטאות", "פריצים" שעשקו יהודים, "יהודי-חסות" שהיו למדרס תחת רגלי שליטים. האמרה המצוטטת של התקופה היא הייתה "השמש זרחה, השיטה פרחה - והשוחט שחט". ידוע לי היטב שאני חוטא לאמת: העם היהודי ידע לא רק פוגרומים. בצד החיים בגיטאות היו גם חיי-רוח עשירים ביותר. העם היהודי הוציא מתוכו את מיטב הסופרים והמשוררים, ועד היום הוא מיוצג בשורה הראשונה של המדענים, אישי-הרוח והמוסר הגדולים בעולם. אין זה מקרה שרבע מחתני פרס נובל הם בני עמנו. הקמת מדינת ישראל יצרה דימוי חדש של יהודי חדש: צבר, איש חזק, לוחם, זקוף-קומה, שורשי, האחד שמכה את כל הקמים עליו, דוד שגובר על גוליית. סביב היהודי החדש התפתחה דמות של "סופרמן" ישראלי, כל-יכול, ערמומי, מתוחכם, מנצח. הישראלים והיהודים חיכו כל בוקר למבצע אנטבה חדש.. ואף על פי כן לא נשתנתה התמונה הכוללת. את כל מאמצינו, כל משאבינו השקענו בהשרדות. התברר שהדימוי של ה"סופרמן" הישראלי לא עשה רושם על המדינאים בעולם. הציונות גונתה ועסקנו בהשרדותה, מצבנו הבינלאומי היה קשה ביותר ועסקנו בהשרדות מדינית, שווקים נסגרו בפנינו, החרימו אותנו ועסקנו בהשרדות כלכלית, ומעל לכול היינו עסוקים ימים ושנים בהשרדות ביטחונית. כל חיינו סבבו על ציר הביטחון. המאבק להשרדות הכה בנו: איבדנו אמון, חשדנו בכולם, יצרנו אווירת מצור, חיינו במעין גטו מדיני וכלכלי. הסתגרנו, התרחקנו, פקפקנו, הסתייגנו, יצרנו דפוסים של עקשנות וראיית העולם בצבעים קודרים. האמת היא שלאווירת המצור היו גם יתרונות: מיצינו מכוחנו יכולות אדירות, חוללנו ניסים ונפלאות, עשינו דברים שלא ייאמנו וכל זאת מתוך עם קטן ומוקף חומות.

המציאות החדשה הנוצרת בימים אלה מחייבת אותנו לשידוד מערכות כמעט בכל תחומי החיים. אמנם, אנו מצויים לשמור על ביטחוננו, ועדיין הביטחון חייב להיות בראש סדר-היום, כי אין שום פשרה בעניין הביטחון, חיי ילדינו ונכדינו חשובים לנו יותר מכל. מול המציאות החדשה בעולם המשתנה, עלינו לעצב דמות חדשה של יהודי וישראלי. לשם כך עלינו לשנות דפוסי-חשיבה שנטבעו בנו במשך שנות האיבה. אנחנו צריכים לחשוב אחרת, לראות את הדברים אחרת. השלום מחייב עולם מושגים חדש, הגדרות אחרות, חינוך והדרכה. כך נחזור

אל המקורות, אל החלום הציוני, שימשיך את סיפור ההצלחה של שיבת ציון, אל הפריחה הרוחנית, המוסרית, הטכנולוגית והכלכלית, אל בניין החברה הצודקת ששואפת לעילוי האדם. כך גם נחזק את יסודות הדמוקרטיה במדינה הדמוקרטית היחידה בחלק זה של העולם. עלינו להיות חלק ממציאות חדשה. וכמהלך ראשון, במסגרת זו, הממשלה החליטה לשנות סדרי עדיפויות לאומיים ולראות בחינוך ובהשכלה הגבוהה מוקד להשקעה בהון האנושי.

גבירותי ורבותי, אין לנו מכרות-זהב, אין לנו נפט ולא יהלומים. ישראל ענייה במשאבי טבע. אבל יש לה ובה פוטנציאל אנושי נדיר. הפסיפס האנושי המגוון שהתקבץ כאן בשנים האחרונות, גם ממדינות חבר-העמים, מעשיר את היכולת האינטלקטואלית הלאומית שלנו. "הראש היהודי" איננו רק אמירה. הוא אמת לאמיתה. בהיעדר משאבי טבע, קבעה הממשלה הנוכחית כי יושקעו אמצעים חסרי תקדים לקידום ההשכלה הגבוהה. באין ברירה, אנו נמשיך להשקיע בטנקים ובמטוסים, אך נפנה חלק גדול ממשאבינו לבני-האדם, לחינוכם, להשכלתם הגבוהה ולקידומם. עד שנת 1996 נשקיע בהשכלה הגבוהה 2.2 מיליארד ש"ח - ואולי יותר. בארבע השנים האחרונות הורחבה ההשכלה הגבוהה בממדים ניכרים. בשנת 1990 למדו 76 אלף סטודנטים, ואילו כבר כיום לומדים כ-105 אלף. אוניברסיטאות חיפה, בר אילן ובאר-שבע גדלו בכ-35 אחוז במספר הסטודנטים. הורחבו ההשקעות בתחום התשתית והמעבדות ונבנו תוכניות תקציב תלת-שנתיות, שמטרתן לא לחזור אל המצוקה שאפיינה את תשתיות ההשכלה הגבוהה באמצע שנות השמונים. אנו סבורים כי חובתנו הלאומית היא לשמור על האיכויות והסטנדרטים של ההשכלה הגבוהה, הידועים ברמתם הגבוהה בעולם כולו. רק סטנדרטים אלו הם שיבטיחו את ההשקעה וההשפעה של האוניברסיטאות על המשק. אין ספק היום כי קיים קשר ישיר בין ההשקעה בהון האנושי לבין הצמיחה הכלכלית. אנו מאמינים כי גם להשכלה הגבוהה יש שליחות חברתית: תלמידים אשר הוריהם הם ילידי אסיה ואפריקה מהווים 40 אחוז מהאוכלוסייה בגיל 18- אך הם מהווים רק 24 אחוז מקרב המסיימים את התואר הראשון. זו תמונה שאין אנו מרוצים ממנה - ואנו חייבים לשנות אותה. בכוונתנו להרחיב את שערי ההשכלה הגבוהה כדי לתת מענה לשכבות אוכלוסייה רחבות

המבקשות להתקבל בשערי האוניברסיטאות. הממשלה החליטה להגדיל תקציבים ולאפשר קליטה של עוד 30-35 אלף סטודנטים עד שנת אלפיים. הרחבה זו כרוכה, בעיקר, בפיתוח של כעשר מכללות אקדמיות, אשר תענקנה תואר ראשון ואשר לפי הערכתנו תקלוטנה את הביקוש ללימודים גבוהים עד סוף העשור. אנחנו רואים בהתרחבות זו צורך לאומי ורוצים ומבקשים את השתתפותן של האוניברסיטאות. האוניברסיטאות ליוו וסייעו בהקמה של המכללות שבחסותן, ועליהן לאפשר להן להגיע בהקדם לעצמאות. מבחינתנו, זו משימה לאומית.

אומרים: כמות יוצרת איכות. לא תמיד זה כך. במקרה שלפנינו, מוטלת על כולנו החובה לדאוג שההתרחבות לא תבוא על חשבון פשרה באיכויות האקדמיות. אסור לנו לחזור על טעויות שנעשו במדינות שונות בעולם. עלינו להבטיח שבוגרי המכללות לא יפלו באיכותם מבוגרי אוניברסיטאות. כך נשיג ביחד דמוקרטיזציה והתרחבות של ההשכלה הגבוהה, שוויון הזדמנויות בחינוך הגבוה, ללא פשרה באיכויות האקדמיות ותוך צמיחה ופיתוח מואץ של ההון האנושי בישראל.

גבירותיי ורבותיי, האמנו ואנו מאמינים בצורך לחזק את מעמד אנשי הסגל באוניברסיטאות והמורים בישראל. עם זאת, לא יכולנו להיענות למלוא דרישותיכם. יחד מצאנו את הפשרה הראויה. עכשיו הזמן להפשיל שרוולים ולהכין את ילדינו לעולם חדש - עולם שבו ההשכלה, מדעי הרוח, החברה והמדעים המדויקים יעמדו במרכז חיינו.

תודה לכם בשם חבריי ובשמי, ועכשיו - עליכם המלאכה לעשותה.